

O ÚLOZE LIDOVÝCH MAS A OSOBNOSTI V DĚJINÁCH

Major Luboš Kohout

Na plenárním zasedání ÚV KSČ 3. prosince 1953 formuloval soudruh Novotný naléhavost správného marxistického objasňování úlohy lidových mas a velkých osobností v dějinách takto:

„V souvislosti s objasňováním vědeckého světového názoru je nutné všem komunistům a bezpartijním do hloubky objasnit úlohu lidových mas, neboť ve vysvětlování úlohy mas a osobností v dějinách se naše stranická propaganda dopouštěla vulgarisace tím, že nedoceňovala úlohu mas a přeceňovala úlohu osobností. Přitom je třeba současně vysvětlovat, že komunistická strana nepopírá význam a úlohu vedoucích činitelů v revolučním dělnickém hnutí. Úloha těchto vůdců je nerozlučně spjata s činností komunistické strany, která spojuje vůdce s třídou a masami.“ (A. Novotný, Referát na plenárním zasedání ÚV KSČ 3. prosince 1953; Nová mysl čís. 12, r. 1953.)

Správné vysvětlování úlohy lidových mas a osobností v dějinách má veliký význam nejen theoretický, ale i praktický. Vždyť v současné době stojí lidové masy celého světa, zvláště lidové masy v zemích tábora socialismu, před řešením velmi důležitých otázek, které nemohou vyřešit sebezbytnější osobnosti, nýbrž jen lidové masy, vedené svými komunistickými stranami.

Především jde o boj za zabránění třetí světové válce, která by svými zničujícími účinky postihla národy celého světa; o boj proti imperialismu za zachování míru a upevnění hospodářských, politických i kulturních svazků mezi národy, bez rozdílu politického zřízení. Události z poslední doby a zvláště uzavření příměří ve Vietnamu, krach pokusu USA o začlenění hlavních asijských zemí do protisovětského bloku, obtíže při provádění remilitarisace Německa a mnohé jiné nezdary imperialistické politiky síly potvrzují správnost zásady, vyslovené J. V. Stalinem, že mír bude zachován a upevněn, vezme-li lid věc míru do svých rukou a povede ji až do konce.

Pracující lid zemí socialistického tábora řeší v současné době i další významný úkol — neustále zvyšovat svoji životní úroveň mocným rozvojem průmyslu a podstatným zvýšením zemědělské produkce.

Oba tyto základní úkoly lze řešit a úspěšně vyřešit jen všestrannou mobilisací pracujících mas, rozvíjením jejich politické a pracovní aktivity, upevněním přesvědčení, že dosažení velkých cílů není jen věcí vedoucích pracovníků, národohospodářů a politiků, ale že ony samy jsou tvůrci svého života, své přítomnosti a budoucnosti.

Současně s tím stojíme i před úkolem vychovávat vedoucí, organizační kádry, které by nejlépe plnily vůli lidu a které by nejlépe řídily jeho tvůrčí budovatelskou práci a odpovídaly všem požadavkům, které naše pracující kladou na vedoucí kádry nového socialistického typu.

Právě proto, abychom byli plně na výši všech těchto úkolů, musíme rozhodně a nesmiřitelně bojovat proti nezdravému kultu osobnosti, který zeslabuje iniciativu lidových mas, proti všem úchylnkám od marxismu-leninismu v otázce úlohy lidových mas a osobností v dějinách.

Nestojíme před řešením lehkého úkolu. Je třeba brát v úvahu, že ve školách a na pracovištích buržoasní první republiky a zčásti i v období budování lidově demokratické republiky vládly a vládou v myšlení lidu nesprávné idealistické názory, které snižují úlohu lidových mas a zdůrazňují rozhodující úlohu králů, císařů, šlechticů, buržoasních presidentů a ministrů, vojevůdců a vynálezců.

Jak hodnotí úlohu lidových mas a osobnosti v dějinách ideologové buržoasie?

Idealistická filosofie, sociologie a historie prohlašují lidové masy za pouhý slepý, pasivní, netvořivý dav, bez rozumu a vůle, za nižší, méněcennou lidskou masu předurčenou k vykořisťování a nemající práva žít o mnoho lépe než domácí zvířata. Tyto masy se stávají určitou silou jenom tehdy a potud, pokud se do jejich čela postaví „kriticky myslící“, „vůdcovská“ osobnost, „hrdina“ vojevůdce, politik, myslitel, vynálezce. Příčiny vzniku, rozkladu a zániku říší, společenských revolucí a změn společenských řádů, válek a p., vidí idealističtí myslitelé v činnosti vynikajících osob.

Představiteli takovýchto idealistických teorií, které nakonec z dějin dělají říši slepé náhody a vylučují jakékoli zákonitosti, byli na příklad anglický historik Carlyle (Karlajl), v Německu mladohegelovci (Bruno Bauer, Max Stirner), později novokantovci (Max Weber, Windelband a j.), v Rusku známí narodníci (Lavrov, Michajlovskij), v dnešní imperialistické Americe je to na příklad známý hlasatel pragmatismu John Dewey (Dui), historik Robinson a početné další „školy“ buržoasních historiků a sociologů.

Tyto názory, které prohlašují, že rozhodující úlohu v dějinách mají subjektivní faktory, to je činnost jednotlivých osobností, jsou názory subjektivně idealistické.

S kritikou subjektivně idealistických názorů vystupují objektivní idealisté, kteří neuznávají ani rozhodující úlohu vynikajících osobností a prohlašují, že dějiny lidstva jsou řízeny „nadpřirozenými“ silami, „osudem“, „bohem“, „duchem dějin“, „světovým duchem“ a p. Sem patří všichni, kteří se přidržují náboženského světového názoru, ať křesťanského nebo jiného směru. Sem patřil na příklad známý německý filosof Hegel, který přímo prohlásil: „Bůh vládne světem. Náplň jeho vlády, uskutečňování jeho plánu, jsou světové dějiny.“

Subjektivně idealistické názory měly v dějinách občas relativně pokrokovou úlohu. Bylo tomu tak zvláště v době, kdy francouzští osvícenci, připravující myšlenkově pozdější buržoasní revoluci ve Francii, vyhlásili ve jménu „lidského rozumu“ boj umrtvujícímu katolickému názoru svatého Augustina, vládnoucímu po celý středověk, a připisujícímu celé dějiny lidstva „tvůrčí činnosti božího rozumu“. V dnešní době však oba tyto názory buržoasie vyjadřují její nenávist k lidu a živočišný strach před revolučním vystoupením lidu. Ať již se prohlašuje, že rozhodujícím činitelem dějinného vývoje je bůh nebo vynikající osoba, vždy se popírá rozhodující úloha mas a vstěpuje se jim vědomí vlastní nicoty a malosti.

Česká a slovenská buržoasie dovedla vždy velmi obratně využívat obou těchto směrů buržoasní idealistické filosofie a historie k působení na lidové masy.

Podle idealistických historiků a filosofů byla příčinou proniknutí

křesťanství do našich zemí „zbožnost“ svatého Václava a Ludmily, příčinou husitského revolučního hnutí bylo náboženské zánícení Viklifovo a Husovo, vítězství husitů by nebyla možná bez vojenského umění Žižky a Prokopa Holého, husitské hnutí bylo poraženo proto, že se oprostilo od svého původního „nábožensko-obrodného“ poslání, porážka na Bílé hoře byla způsobena vojenskou nemohoucností Fridricha Falckého, nevolnictví bylo zrušeno díky „dobrotivosti“ Josefa II. Nescházeli ani historikové, kteří s vážnou tváří prohlašovali, že první světová válka vznikla proto, že Rakousko toužilo pomstít smrt Ferdinanda d'Este, čemuž se posmíval již Jaroslav Hašek ve Švejkovi.

Buržoasní obhájci první republiky vyhlašovali, že jsme svobodu dostali darem od amerického presidenta Wilsona a díky neúnavné činnosti tak zvaných osvoboditelů Masaryka, Beneše a Štefánika.

Zvlášť velkou úlohu měla v buržoasní republice masarykovská legenda. Kult jeho osobnosti měl zastřít světodějný význam Velké říjnové socialistické revoluce a jeho pravou dějinnou úlohu obratného sluhu našeho i zahraničního monopolistického kapitálu. Vychvalování Masarykovy „humanity“ a „demokracie“ mělo vzbuzovat iluze o dobročinnosti a humanitě buržoasního státu a jeho představitelů.

Vedle této neblahé činnosti subjektivních idealistů vystupovali i katoličtí a reformovaní náboženští tmáři, kteří hlásali, že člověk není schopen — a bůh mu to ani nedovoluje — cokoli měnit na svém osudu. Musí se pasivně a trpně oddat do vůle boží.

Vedle subjektivně idealistických názorů jsou i v současné době v kostelích, při pohřbech a svatbách šířeny a ve vědomí lidí upevňovány objektivně idealistické názory.

Proto nelze jejich vliv podceňovat. Bude třeba mnoho houževnaté práce, než idealistické názory na úlohu lidových mas a osobnosti v dějinách budou z mysli našeho lidu odstraněny.

Marxismus-leninismus o rozhodující úloze lidových mas v dějinách

Nesprávnost a absurdnost všech idealistických teorií o úloze osobnosti a lidových mas v dějinách byla prokázána celým průběhem lidských dějin.

Žádná sebevětší genialita římských císařů, žádný boží „zázrak“ nemohl zachránit starou římskou říši a s ní otrokářský řád před pádem. Žádný feudál ani seabemocnější papež nemohl zabránit rozkladu feudalismu a rozvoji kapitalismu, když pro ně dožrály podmínky. Churchillové a Wilsonové nemohli zabránit vzniku první socialistické šestiny světa. Hitlerové a Trumanové nemohli dosáhnout porážky a ani zeslabení SSSR za druhé světové války, Zenklové a Peroutkové nemohou dosáhnout zničení našeho lidově demokratického státu.

Nikdo nemůže zrušit objektivní zákonitosti dějin, i kdyby měl zdánlivě sebevětší moc. I kdyby se soudobí ideologové imperialismu sebvíce snažili své svém hlásání pasivity lidových mas tyto masy od nastoupení revoluční cesty, nepodaří se jim zachránit zahánějící kapitalismus před konečným pádem.

Vědecké zhodnocení rozhodující úlohy lidových mas v dějinách podali v padesátých a šedesátých letech minulého století Marx a Engels. Jejich učení dále rozvinuli a obohatili Lenin a Stalin.

V protikladu k jakýmkoli idealistickým teoriím marxismus plně hodnotí nevyčerpatelné síly a tvůrčí schopnosti lidových mas a jejich

rozhodující úlohu v dějinách. Historický materialismus dokazuje, že zdroje vývoje společnosti třeba hledat ve způsobu výroby materiálních statků. Rozvoj výroby je hmotným základem dějin. Pracující masy vyrábějící materiální statky, měnily a rozvíjely výrobní nástroje a zdokonalovaly své výrobní zkušenosti, a spolu s tím se měnily samy. Změny způsobu výroby nezbytně vyvolávají změnu celého společenského řádu, společenských idejí, politických názorů a politických institucí, vyvolávají přestavbu veškerého společenského a politického systému.

„To znamená, že dějiny vývoje společnosti jsou především dějinami vývoje výroby, dějinami výrobních způsobů, které se navzájem střídají během staletí, dějinami rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů lidí.

Dějiny společenského vývoje jsou tedy zároveň dějinami výrobců materiálních statků samých, dějinami pracujících mas, které jsou hlavními činiteli výrobního procesu a vyrábějí materiální statky, nezbytné k existenci společnosti.“ (J. V. Stalin, O dialektickém a historickém materialismu. Dějiny VKS(b), Státní nakladatelství politické literatury, 1953, str. 117.)

Lid tedy tvořil vždy dějiny, aniž si to mnohdy uvědomoval, už tím, že svou prací vyráběl všechny hodnoty hmotné kultury. Lidové masy jsou tedy rozhodující silou dějin za prvé jako výrobci. Rozhodující úloha lidových mas v dějinném procesu není však určována jen jejich rozhodující úlohou ve výrobě.

Lidové masy jsou za druhé rozhodující silou v třídním boji, v revolucích a válkách, které jsou hybnou silou dějinného vývoje a nezbytnou podmínkou vystřídání nižších společenských formací vyššími. Pyšná otrokářská římská říše byla smetena společným náporcem otroků a kolonů uvnitř říše a germánských kmenů zvenčí. Na jejích troskách se vytvářely středověké feudální státy. Revoluční vystoupení nevolníků a městské chudiny otrásala feudalismem, až jimi nakonec byl feudalismus zničen a vystřídán kapitalismem. Velká říjnová socialistická revoluce, provedená lidovými masami Ruska, znamenala první mocný průlom do kapitalistického panství nad světem. Po prvé v Sovětském svazu a po druhé světové válce v mnoha dalších zemích Evropy i Asie revoluční hnutí mas v čele s dělnickou třídou vedenou komunistickými stranami přikročilo k budování socialismu a komunismu.

Všechny sociální revoluce, které znamenaly vyřešení rozporů mezi novými výrobními silami a starými výrobními vztahy, jsou výsledkem činnosti lidových mas. V období revolučních převratů pracující uvědoměle nastupují do boje, násilně svrhávají vládu rekačních sil, aby uvolnili cestu pokrokovému vývoji.

Avšak plody revolučního boje mas si v minulosti přisvojovaly vykořisťovatelské třídy. Jen v socialistické revoluci, provedené pod vedením proletariátu a jeho strany, uskutečňuje pracující lid své ideály a nastoluje takový společenský řád, který plně odpovídá jeho zájmům.

I v dějinách národně osvobozenecých válek byly lidové masy uvědomělým tvůrcem dějin. Nejlepší předpoklady iniciativy lidových mas ve válce dává nejspravedlivější boj, boj za socialistický stát. Svědčí o tom boj Rudé armády v letech intervence i Veliká vlastenecká válka sovětského lidu 1941—45.

Lidové masy jsou za třetí rozhodující silou i ve vědě, filosofii, literatuře, umění. Duševní pracovníci mohou jen na základě práce lidu v oblasti materiální výroby získávat čas a možnost tvořit svá díla. A nejenom to. Veliká díla vědy a kultury obrazy činnosti a tvorbu lidu.

Maxim Gorkij o tom píše: „*Lid není toliko síla vytvářející všechny materiální hodnoty, je jediný a nevysychající pramen hodnot duchovních, filosof a básník první v pořadí časovém, první krásou a geniálností tvorby, který vytvořil všechny velké básně, všechny tragedie země a největší z nich, dějiny světové kultury.*“ (Stati o literatuře a umění, 2. vyd., 1949, str. 155.)

Naši největší spisovatelé a básníci, vědci, hudební skladatelé a umělci se při tvorbě svých děl vždy opírali o lidovou tvorbu, o lidovou moudrost, obrazy v nich život, činnost a tužby lidu. Vzpomeňme jen na dílo Husa, Komenského, Dobrovského, Palackého, Kollára, Štúra, Šafaříka, Havlíčka, Tyla, Němcové, Nerudy, Erbeny, Čecha, Hála, Smetany, Dvořáka, Brožíka, Alše, Mánesa, Purkyně, Presla nebo našich socialistických spisovatelů a básníků Neumanna, Wolkera, Olbrachta, Majerové, Pujmanové, Zápotockého.

Všechna díla těchto našich mistrů proto tak silně promlouvají k našemu lidu, že jsou věrným obrazem jeho života, snah a cílů.

I ve vědě připadá velká úloha tvůrčí činnosti lidových mas. Každý nový vynález není jen dílem vynálezce genia, ale je vytvořen na základě dosavadního stavu výrobních sil, dosavadních zkušeností lidových mas připravujících ve výrobním procesu podmínky pro nový vynález. Nebylo možno na příklad vystavět atomovou elektrárnu někdy na konci 19. století, kdy bádání v oboru atomové energie a výrobní zkušenosti lidí na tomto úseku byly v plenkách.

Veliká úloha lidových mas ve vytváření duchovních hodnot se projevuje zvláště v SSSR a v zemích lidových demokracií, kde lidové masy vychovávají ve svém středu v procesu kulturní revoluce stále početnější a kvalitnější kádry pracující inteligence.

Lidové masy — tvůrci dějin národů Československa

Podobně jako v celých světových dějinách byly i v dějinách českého a slovenského národa lidové masy tvůrci a hybnými pákami pokrokového vývoje. Ony přejímaly staré a tvořily nové pokrokové tradice a vedly tak a vedou i dnes oba naše národy po cestách pokroku. Lidové masy byly tvůrci našich dějin nejen jako výrobci materiálních statků, ale přímo jako významný politický činitel, který v dobách revolucí vedl mocný, uvědomělý politický boj proti silám staré společnosti.

Již o středověku to platí, byť tehdy oficiálními reprezentanty českého knížetství nebo království byli šlechtici, knížata a králové, zatím co poddaný lid neměl vůbec politických práv.

I v této době především lidové vrstvy v nesčetných bojích za nezávislost země proti německým, maďarským i jiným feudálům i proti tatarským nájezdníkům uvědoměle bojovaly za svobodu a nezávislost vlasti. Buržoasní historikové většinou hovoří o vynikajících činech králů, knížat a šlechticů. Avšak jejich vojevůdcovský talent by nebyl ničím bez oněch mas prostých bojovníků, kteří svou statečností rozhodovali bitvy za svobodu a nezávislost země.

Zvlášť velký význam pro pokrokový vývoj našich dějin mělo husitství. Bylo prvním mohutným evropským bojem proti feudálním pořádkům, který vážným způsobem otrásl základy feudalismu. Především pak bylo zaměřeno proti jeho hlavnímu sloupu, římskokatolické církvi, jako největšímu tehdy feudálnímu utlačovateli a hlavní ideologické síle feudalismu. V té době nevystupují lidové masy jen jako neuvědomělí tvůrci

dějin, jako tomu bylo — vyjímajíc národně osvobozené války — v dobách předchozích. Jsou již uvědomělými tvůrci svých osudů, byť nejednaly podle vědecké teorie, kterou tehdy mít ani nemohli. Do popředí dějinného vývoje již plně vystupují sedláci a plebejská vrstva ve městech, to je drobní řemeslníci, tovaryši, sloužící, městská chudina. Ti dohromady s určitou částí zemanů a rytířů tvořili radikální křídlo husitského hnutí a byli jeho hlavní hybnou silou.

I v době největšího úpadku, kdy po Bílé hoře vítězí feudální zvůle cizáckých vetřelců, bojuje náš lid statečně proti porobitelům. Česká šlechta odešla do emigrace a poněmčila se. Byla nahrazena cizáckou francouzsko-německo-španělskou šlechtou. Města se též poněmčila, i značná část tehdy vznikající buržoasie. Sedláci a plebejská vrstva ve městech se však nevzdávají boje. Svědčí o tom početná selská povstání a městské rebelie, které naplňují celé 17. a 18. století. Povstání nevolných rolníků, jak ukazuje Stalin, nakonec v celé Evropě likvidují feudalismus.

Krásně a správně líčí tehdejší dobu Zdeněk Nejedlý: „Vidíme-li pak světélko v tehdejšímu temnu, vidíme je v něčem zcela jiném než oni velebitelé temna. V tom, jak statečně se držel prostý lid. Trpěl hrozně, ale nevzdal se. Nutili ho zapřít husitskou tradici, ale on si ji zachoval jako drahocenné dědictví po slavných předcích i odevzdal ji dalším pokolením. Svírali ho nesnesitelnou robotou i krmili nejhnusnějšími pověrami, ale on si zpíval, a radostně zpíval, aby nepropadl zoufalství — naše lidová píseň je z devadesáti procent dítětem této smutné doby. Nutili ho mluvit cizím jazykem a brali mu českou knihu, ale on na to odpověděl tvořením svých překrásných pohádek, jež jsou rovněž plodem této doby. Takovým hrdinou byl český lid v době, kdy českou nebyla ani šlechta, ani měšťanstvo. A tomuto hrdinnému lidu platí náš dík i všechna naše sympatie v té jinak hrozně době temna“ (Komunisté-dědici pokrokových tradic našeho národa).

Zůstane největší skvrnou buržoasního dějepisce, zvláště jeho pekařovské éry v první republice, že se při výkladu této doby orientovalo nikoli na oslavu tohoto obětí plného, hrdinného boje lidu, ale na oslavování a velebení nejhorších kontrarevolucionářů a nepřátel lidu. Tato doba, zvaná baroko, byla líčena jako doba vrcholného rozkvětu země, protože se stavěly velké a krásné šlechtické paláce s nádherným zařízením, vznosné chrámy, oslňující vnější a vnitřní nádherou a vznešeností. Neukazovalo se však, že všechna tato nádhera byla vydřena z mozolů, krve a potu prostých, těžce strádajících lidí, kteří vytvářeli všechny tyto umělecké hodnoty.

I doba našeho národního obrození byla buržoasními historiky záměrně falšována. Říkalo se, že u kolébky našeho obrození stála prý vlastenecká šlechta. Jméno Kinského nebo Kounice se v buržoasní historii velebilo ve všech pádech. Naše národní obrození je ve skutečnosti součástí celé velké hospodářské, politické i sociální revoluce, která probíhá v té době v celé Evropě. Právě lid se ukázal na výši doby. Právě z lidu vzešli nejlepší z našich buditelů. Vzpomeňme jen na taková slavná jména, jako byl Dobrovský, syn prostého českého vojáka, Jungmann, rodák z malé chaloupky v Hudlicích, Němcová, Smetana, Kollár, Šafařík, Štúr, Tyl, Havlíček.

V té době nastupuje ovšem na historickou arénu i buržoasie. A nastupuje jako mluvčí nejvlastnějších zájmů národa s halasným „národ-

ním“ pokřikem. Přitom však celý dějinný průběh v 19. a zvláště ve 20. století nás přesvědčuje, že pro buržoasii bylo vždy vlastenecké jen to, co jí skýtalo zdroje příjmů na úkor lidu, že vždy využívala všech nejlepších vlasteneckých citů lidu jen k uskutečnění svých protilidových plánů.

V druhé polovině 19. století nastupuje již do boje proti buržoasii dělnická třída, dědic světa. Hlavním nositelem pokrokového boje lidu není již rolnictvo, nýbrž ona třída, která likvidací buržoasie má zlikvidovat vykořisťování vůbec. Rolnictvo v té době je již důkladně diferencováno. Na naší vesnici vzniká kulacká vrstva a s ní i rozdělení rolnictva na bohaté, střední a chudé rolníky. Chudí a zčásti i střední rolníci se stávají spojenci dělnické třídy, která usiluje o nový postup našeho dějinného vývoje.

Mladá dělnická třída spolu s revolučními studenty bojuje na barikádách v červnu roku 1848 proti habsburské absolutistické monarchii za buržoasně demokratické svobody a za osvobození rolnictva z pout feudalismu. Bojuje až do konce, zatím co liberální buržoasie se paktuje s rakouskými úřady a vyzývá ke klidu a pořádku.

Pokrokové dějiny našich národů nejsou tvořeny na četných italských bojištích, kde starý válečný řemeslník Radecký proléval českou krev, aby udržel rakouskou nadvládu nad svobodymilovnými Italy, ani ve vídeňském parlamentě a českém sněmu, kde se česká buržoasie rvala o posice s buržoasií německou a maďarskou.

Pokrokové dějiny našich národů jsou tvořeny dělníky, kteří roku 1878 zakládají v Břevnově sociální demokracii, kteří v čele demokratických mas vytyčují a bojují za všeobecné hlasovací právo. Oněmi dělníky, kteří navzdory buržoasní propagandě vypovídají v letech první světové války válku válce a snaží se přeměnit válku imperialistickou ve válku občanskou tím, že vstupují a bojují v řadách mladé Rudé armády proti celému buržoasnímu světu a jeho ozbrojeným silám.

Naše nejnovější dějiny jsou tvořeny oněmi dělníky a pracujícími rolníky, kteří vedeni svou rodnou Komunistickou stranou Československa a řídíce se učení marxismu-leninismu bojovali za druhé světové války po boku Sovětského svazu proti domácí i zahraniční buržoasii za světlou socialistickou budoucnost, jejíž první plody dnes sklízíme.

I nyní, ve svobodné, k socialismu spějící Československé republice jsou rozhodující silou a hybnou pákou dějin našich národů lidové masy vedené dělnickou třídou. Tvoříme nové dějiny své vlasti budovatelským dílem dvouletky i pětiletky, plněním našich ročních plánů, plněním tříletého plánu rozvoje zemědělství.

O úloze osobnosti v dějinách

Historický materialismus netvrdí, že vynikající osobnost nemá v dějinách vůbec žádné místo. Vidí v dějinách i hrdiny a velké lidi, uznává jejich místo v historickém procesu vývoje. Historický materialismus vědecky objasnil, jakou úlohu v dějinách mají jednotlivé velké osobnosti. V lidské společnosti probíhá vývoj nevyhnutelně podle určitých vývojových zákonů. Podle historického materialismu může proto být velkou osobností jen ten, kdo nejenom rozpoznal, jakým směrem jde vývoj, ale kdo zároveň všemi silami a významně napomáhá tomu, aby vše nové, pokrokové, co v dějinách vzniká, zvítězilo co nejrychleji. Naproti tomu dějiny celé lidské společnosti ukazují, že nemůže být velkou osobností ten, kdo se postaví proti přirozenému dějinnému vývoji. Nemůže být

vynikající osobností takový člověk nebo taková skupina lidí, která se postavila do služeb staré společnosti. Není možné, aby se lidé trvale s úspěchem postavili proti poměrům ve společnosti, které jsou tvořeny na základě určitých způsobů výroby hmotných statků.

Marxismus-leninismus ukazuje, že úloha všech lidí je těsně spojena s určitou třídou společnosti. To znamená, že je-li nějaká vynikající osobnost spojená s dělnickým hnutím jako hnutím vedoucím lidstvo vpřed, může se stát velikou osobností tím, že urychlí cestu dělnické třídy, cestu k socialismu a komunismu. Kladně, pokrokově působící vůdcové urychlují pokrok, vedou masy k vítězství. Nestačí tedy živelný pohyb mas vpřed. Dělnické hnutí musí mít vedení. Lidé stojící v čele dělnického hnutí nemohou sami způsobit jeho vítězství, ale svou činností mohou jeho příchod buď urychlit nebo špatnou činností zpomalit. Ne nadarmo kladli Lenin a Stalin takový důraz na vybudování strany nového typu, strany bolševiků, uvědomělého předvoje dělnické třídy, jejích vůdců.

Marxismus uznává i hrdiny. Nejsou to ovšem „hrdinové“ ve smyslu národnických „tvůrců dějin“. Hrdinové jsou ti, kteří se nebojí i s největšími oběťmi vztáhnout ruku na vše staré a shnilé, pro zájmy lidstva, pro osvobození lidstva, proti porobě a útlaču, kteří pro tuto věc dávají všechny své síly, celý svůj život. Takovou hrdinnou osobností byl na příklad náš Mistr Jan Hus, který obětoval v boji proti středověké feudální baště — církvi — svůj život. Hrdinou byl Sergej Lazo, který nepřestal vyznávat komunismus, nezalekl se odpůrců ani tehdy, kdy jej japonští interventy hodili do kotle lokomotivy s vařící vodou. Hrdinou byl i náš Fučík, sovětská Zoja Kosmoděmjanská a tisíce jiných. Hrdiny jsou sovětsští stachanovci a naši úderníci, všichni ti, kteří svými vynikajícími výkony bourají staré, vývoj brzdící metody práce, strhují za sebou ostatní a přispívají tak k vítězství tábora míru, demokracie a socialismu.

Úlohu vynikající osobnosti v dějinách nejlépe formuloval J. V. Stalin v rozhovoru s Emilem Ludwigem:

„Marxismus vůbec nepopírá úlohu vynikajících osobností nebo to, že lidé dělají dějiny... Lidé ovšem netvoří dějiny tak, jak jim napovídá nějaká fantazie, netvoří je tak, jak je napadne. Každé nové pokolení se setkává s určitými podmínkami, které tu už byly hotové v okamžiku, kdy se toto pokolení narodilo. A velcí lidé mají nějakou váhu jen potud, pokud dovedou správně pochopit tyto podmínky, pokud dovedou pochopit, jak je změnit. Jestliže tyto podmínky nechápou a chtějí tyto podmínky změnit tak, jak jim napovídá jejich fantazie, nutně se dostávají do situace Dona Quijota. Tedy právě podle Marxe naprosto nelze stavět proti sobě lidi a podmínky. Právě lidé, ale jen když správně chápou podmínky, které našli hotové, a jen když chápou, jak tyto podmínky změnit, tvoří dějiny“ (Spisy sv. 13, 1953, str. 111, česky).

Vynikající osoby se neobjevují náhodou. Možnost, aby se mohl nadaný člověk projevit a uplatnit, je dána společenskými podmínkami. Každá velká doba, revoluce, vytváří podmínky pro to, aby se mohly projevit velké talenty. Tak před francouzskou buržoasní revolucí předcházela řada buržoasních pokrokových myslitelů a filosofů, Voltaire, Diderot, D'Alembert, Holbach, La Metrie, Helvetius; v průběhu revoluce vystoupili na historickou scénu Robespierre, Marat, Danton, Saint Just a dlouhá řada dalších. Nástup proletariátu na historickou scénu a rozvoj vědy

a filosofie připravil podmínky pro objevení vědeckého socialismu Marxem a Engelsem.

Není náhodné, že nejrevolučnější dělnická třída světa — ruská dělnická třída — vychovala ve svých řadách geniální revoluční vůdce Lenina a Stalina. Na druhé straně je i zákonitě, že v našich podmínkách, kde byly mimořádně příznivé podmínky pro vznik a převládnutí oportunismu, řádili takoví „vůdcové“ proletariátu, jako byli Habrman, Tusar, Bechyně, Němec a j.

Vzniká však otázka: Jestliže velký člověk, vůdce lidových mas, přichází a pracuje právě tehdy, kdy vzniká společenská potřeba, je nutno z dějinného průběhu vyloučit jakékoli náhody? Pro metafysika existuje buď nutnost nebo náhoda. Obě se vzájemně vylučují. Ve skutečnosti tomu tak není. Náhody v dějinách lidstva nutně existují. Zákonitosti lidských dějin nejsou totožné se zákonitostmi přírody. *„Dějiny by měly velmi mystický ráz,“* píše Marx, *„kdyby — nahodilosti — nehrály žádnou úlohu. Tyto nahodilosti patří ovšem samy k všeobecnému průběhu vývoje a jsou opět vyvažovány jinými nahodilostmi. Ale urychlování a zpožďování je velmi závislé na těchto nahodilostech, mezi nimiž figuruje i taková náhoda, jako je charakter lidí, kteří stojí jako první v čele hnutí“* (Marx, Engels, Vybrané spisy, Svoboda, 1952, str. 242). Marxismu je tedy cizí jakýkoli fatalismus.

Dějiny je možno urychlit. Lze je urychlit o to více, oč větší je počet jednajících lidových mas, oč větší je jejich aktivita, oč větší je úloha jejich revolučního předvoje — strany a oč lepší je práce a charakter vůdců. Právě s tohoto hlediska může správně vykládaná otázka úlohy lidových mas a osobnosti v dějinách nesmírně prospět zvyšování politické a pracovní aktivity našeho lidu a tím urychlení cesty k socialismu a další posílení věci míru, jakož i k výchově nových vůdců socialistického typu.

Pro průběh dějinného vývoje nejsou však náhodné příčiny rozhodující. Celkový průběh dějin je podmíněn hlubokými a nutnými příčinami a zákonitostmi.

K urychlení dějinného vývoje je třeba zvláště vysoké aktivity dělnické třídy, její uvědomělosti, organisovanosti, obětavosti, hrdinství. Toho se dosahuje vedením komunistickou stranou, jejíž nejmocnější zbraní je učení marxismu-leninismu.

Do boje za všestranný rozmach tvůrčí iniciativy lidových mas!

V současné době řeší náš pracující lid veliké úkoly výstavby socialistického průmyslu a podstatného zvýšení produkce zemědělství.

Složitost a obtížnost těchto úkolů je zvláště v tom, že současně s odstraňováním některých vážných disproporcí musíme zajišťovat i velikou výrobu spotřebních předmětů, aby tak životní úroveň pracujících neustále stoupala, jakož i plnit zakázky ze zahraničí, ze zemí socialistického tábora i z kapitalistických zemí.

Ke splnění těchto úkolů musíme mobilisovat všechny rezervy, které v našem národním hospodářství máme. Základní podmínkou ke splnění všech těchto úkolů je zvyšování produktivity práce. To je pak podmíněno stupněm mobilisace lidových mas ke splnění úkolů, stupněm jejich odborné připravenosti.

Právě v této mobilisaci mas připadá nejpřednější úkol jejich před-

voji, komunistické straně, jejímu řadovému členstvu a zvláště vedoucím pracovníkům.

Právě na tyto otázky zaměřil svou pozornost Ústřední výbor KSČ na svém říjnovém plenárním zasedání. S těmito úkoly byla nerozlučně spjata i kampaň k volbám do Národního shromáždění.

Při jejich plnění se vedoucí orgány často dopouštějí vážných chyb. Někteří pracovníci se domnívají, že úkol všestranné mobilisace mas plní nejlépe tím, že jim neustále připomínají, aby zvyšovaly produktivitu práce.

Ve skutečnosti nelze lidové masy mobilisovat ke splnění úkolů jen těmito výzvami. Tyto úkoly mohou být uskutečněny jen tehdy, opírá-li se politická a organizační práce strany plně o pokrokové zkušenosti pracujících mas samých. To znamená, že zevšeobecňuje zkušenosti novátorů a úderníků, že odstraňuje překážky, které se stavějí v cestu masovému používání nových mechanizačních prostředků, i když je to spojeno s počátečními obtížemi a nastane pokles ve výrobě. Nelze mobilisovat masy bez všestranného využívání tvůrčí iniciativy nejuvědomělejších jedinců z řad dělníků, pracujících rolníků a pracujících inteligence. Všimát si všeho nového, podporovat sebemenší výhonky nového, to musí být nejpřednějším úkolem stranických organizací a vedoucích pracovníků.

Současně je třeba mnohem energičtěji bojovat proti zaostalým náladám. Jestliže někdo chápe rozhodující úlohu lidových mas v dějinách tak, že je nutno se podřítit živelnému hnutí mas, registrovat toto hnutí a nést masy vpřed, od zaostalých názorů k pokrokovým, dopouští se nejvážnější chyby a ve skutečnosti brzdí vývoj vpřed.

Lidové masy, které v procesu urputných třídních bojů porazily buržoasii, zbavily ji politické a ekonomické moci, nesou s sebou v procesu budování nové společnosti zákonitě mnoho přežitků staré společnosti nejen ve výrobních methodách, ale i v názorech. Právě tu se velmi dobře uplatňuje ideologická práce strany, řídící se všemocným a pravdivým učením marxismu-leninismu. I po této stránce docházelo u nás a dochází stále k vážným chybám v podceňování ideologické práce mezi masami, v nekonkretním provádění propagandistické a agitační práce. Projevují se neodpustitelné tendence k liberalismu vůči nepřátelské ideologii sociáldemokratismu, masarykismu, náboženského tmářství, buržoasního nacionalismu a kosmopolitismu.

Plnit správně úkoly boje proti ideologickým přežitkům ve vědomí mas znamená mobilisovat tyto masy k všestranné politické i pracovní aktivitě. Strana tím, že stojí v čele mas, působí na ně a vychovává je, při čemž se současně učí od mas, plní veliký úkol urychlování cesty našeho lidu k socialistické a komunistické společnosti.

Vážné úkoly řeší s tohoto hlediska i stranické organizace v armádě. Ve vojenství nelze ustrnout bez vážných toho následků. To znamená, že předním úkolem stranických organizací v armádě je všestranná mobilisace tvůrčí aktivity vojenských mas k plnění úkolů bojové a politické přípravy. I tu by jakékoli poddávání se živelnosti mas mělo velmi těžké následky.

Nelze zapomínat na to, že i příslušníci armády, nevyjímaje velitelský sbor a členy strany, nesou s sebou pečeť staré společnosti, starých zaostalých názorů. Strana musí vést všechny příslušníky armády k pochopení naprosté nutnosti, důležitosti a užitečnosti služby v armádě, nemilosrdně potírat všechny tendence k buržoasnímu pacifismu a hrubé-

mu ekonomismu, který se starostlivou tváří vypočítává, co armáda stojí a co by se ušetřilo, kdyby jí nebylo.

V souvislosti s tím třeba pečlivě a podrobně vysvětlovat mezinárodní situaci i problematiku třídního boje uvnitř země, prohlubovat city socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu, vědomí nutnosti kázně, bdělosti a ostražitosti u každého vojáka.

Komunisté přitom musí být příkladem. Ze stranických organizací nutno proto vymýtit jakékoli kverulantství a oportunismus k chybám a nedostatkům členů, vést členstvo k hluboké sebekritičnosti a ke kritice všech nedostatků, které brzdí vývoj naší armády.

Rovněž tyto úkoly nelze řešit pouhými výzvami. I tu nutno využívat dobrých zkušeností z práce dnes již dosti početných velitelských kádří i vzorných vojáků, popularisovat tyto zkušenosti a zároveň s jejich pomocí paralyzovat vliv zaostalých nálad ve vojenských masách.

Správně prováděná stranická práce v armádě i v civilním životě významným způsobem urychlí cestu k socialismu a povede k mocnému rozvoji tvůrčích sil pracujících mas, pro něž desetiletý vývoj naší lidové demokratické republiky vytvořil všechny potřebné podmínky.

Literatura:

V. I. Lenin, Kdo jsou „přátelé lidu“ a jak bojují proti sociálním demokratům,

J. V. Stalin, O dialektickém a historickém materialismu. Rozhovor s Emilem Ludwigem (spisy sv. 13),

Sborník, Istoričeskij materializm 1954 (Úloha lidových mas a osobnosti v dějinách),

Zdeněk Nejedlý, Komunisté — dědici pokrokových tradic našeho národa.

